

Remissyttrande

Diarienummer: S2023/00244

Elevernas riksförbund

Stockholm, 2023-09-01

Yttrande över betänkandet: En uppväxt fri från våld- En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn (SOU 2022:70)

Elevernas riksförbund arbetar för en bättre och mer demokratisk skola. Vi samlar demokratiska elevföreningar på högstadiet och gymnasiet. Vår syften är att samla och stärka elever i demokratiska forum, representera och föra fram elevers röster samt värna elevers rättigheter.

Sammanfattning

Elevernas riksförbund **välkomnar** SOU 2022:70, och är mycket positiva till att våld mot barn prioriteras i en samlad strategi. Vi tillstyrker strategins övergripande mål, långsiktiga mål, struktur, genomförande och prioriterade insatsområden inom alla fem mål, med **förebehåll för invändningar och synpunkter** i vissa delar. Yttrandet är avgränsat till betänkandets delar som rör Elevernas riksförbunds erfarenhets- och kompetensområden.

Övergripande synpunkter

Barns perspektiv lyfts genomgående i betänkandet

Vi ser **mycket positivt** på att betänkandet genomgående har inkluderat barn och utgått från ett barnrättsperspektiv. Vår förhoppning är att detta syn- och tillvägagångssätt fortsätter i det löpande arbetet med strategin. Här hänvisar vi både till artikel 12 i barnkonventionen, FN:s barnrättskommittés rekommendationer från 2023¹, och till elevers rätt till inflytande enligt 4 kap. 9 § i skollagen (gällande de delar i strategin som berör skolväsendet).

¹ CRC/C/SWE/CO/6-7, para 20 (d)

Barnkonventionens tredje tilläggsprotokoll

Vi **uppmanar den svenska staten** att ratificera barnkonventionens tredje tilläggsprotokoll om en klagomålsmekanism.²³ Om barn inte får upprättelse i Sverige, och inom ramen för den nationella strategin, måste det finnas möjlighet att lämna klagomål till FN:s barnrättskommitté.

Betänkandets begreppsdefinition av våld

Vi **tillstyrker** att betänkandets definition av våld utgår från barnkonventionen (3.1.1). Däremot bör detta redogöras för även i den övergripande målsättningen i kapitel 14. I nuläget nämns det enbart på ett (1) ställe att definitionen av “alla typer av våld” är enligt barnkonventionen (s. 751). Vi ser här en **risk** för att de typer av våld som riskerar att osynliggöras, som exempelvis försummelse, bortprioriteras i strategins genomförande.

Riktade insatser

Vi **saknar genomgående** riktade insatser till särskilt utsatta grupper (som exempelvis hbtqia-personer, flickor, barn i socioekonomiskt utsatta situationer). I linje med FN:s barnrättskommittés rekommendationer från 2023⁴ anser vi att en övergripande handlingsplan för riktade åtgärder bör inkluderas i strategin.

Skolväsendets roll inom mål 1

Vi ställer oss **kritiska** till varför skolväsendet inte nämns som ett prioriterat insatsområde för förstärkt fokus på främjande och förebyggande arbete. FN:s barnrättskommitté rekommenderar att vi stärker åtgärderna för att bekämpa våld i skolorna genom att bland annat säkerställa förebyggande åtgärder.⁵ Det står även i skollagen att elevhälsan främst ska vara “förebyggande och hälsofrämjande”⁶. En majoritet av samhällets barn befinner sig i skolan⁷, och skolan bör därför vara ett prioriterat insatsområde för det främjande och förebyggande arbetet i den nationella strategin under mål 1. Detta även med hänsyn till skolans kompensatoriska uppdrag.

² Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen, SOU 2023:40

³ CRC/C/SWE/CO/6-7, para 48

⁴ CRC/C/SWE/CO/6-7, para 26 (a)

⁵ CRC/C/SWE/CO/6-7, para 38 (f)

⁶ 2 kap. 25 § skollagen (2010:800)

⁷ Nästan alla barn har skolplikt enligt 7 kap. 2, 17 och 23 §§ skollagen (2010:800)

Elevhälsan

Vi ser en **stor risk** med att insatserna i strategin inom elevhälsan blir bristfällig om de görs inom ramen för den nuvarande elevhälsan, med hänsyn till rådande brister både ur ett resurs- och likvärdighetsperspektiv. Detta är bekymmersamt och går inte i linje med skolans kompensatoriska uppdrag.

En ytterligare **risk** vi ser är att barn som inte själva söker sig till elevhälsan, alternativt “fångas upp” av elevhälsan, hamnar utanför strategins insatser inom elevhälsan. Vi anser därför att följande förslag bör inkluderas i betänkandet: 1) Obligatoriska hälsosamtal med inriktning psykisk hälsa, 2) Stärkta samarbeten mellan elevhälsan, primärvården, barn- och ungdomspsykiatri samt ungdomsmottagningen och att 3) Förbättrade rutiner för upptäckt inom skolan bör inkludera all skolpersonal. Se mer djupgående kommentarer om dessa förslag nedan, under rubriken "Förbättrade rutiner för upptäckt inom skolan (15.2.2)".

Diskrimineringslagen

Vi **saknar** genomgående en koppling till diskrimineringslagen (DL) i betänkandet. Med hänsyn till att diskriminering och sexuella trakasserier har en stark koppling till våld vore det lämpligt att det lagstöd som finns i DL kopplas in i strategin. Vi föreslår även att Skolinspektionen bör få ett särskilt uppdrag för uppföljning och granskning av DL i skolor.

Barn och unga som engagerar sig demokratiskt

Vi **önskar ett förslag** i strategin gällande barn och unga som engagerar sig demokratiskt. Vittnesmål från dels barn- och ungdomsorganisationer i civilsamhället, dels demokratiskt valda barn och unga (däribland våra medlemmar) visar på en utbredd rädsla att engagera sig demokratiskt. Våldet som förekommer (framförallt psykiskt) kan få långtgående samhälleliga konsekvenser.

Civilsamhället

Vi anser att **civilsamhället bör inkluderas** i strategins övergripande målsättning. Vi välkomnar även förslaget angående statsbidrag på 50 miljoner kronor/ år, men anser att **större ekonomiska resurser behövs**. Detta med hänsyn till att betänkandet uppmärksammar och inkluderar civilsamhället vid ett flertal insatsområden inom ramen för de fem målen. Ett talande exempel här är att FN:s barnrättskommitté (2023) rekommenderar att Sverige “säkerställer att

mekanismerna för att stödja barn som utsatts för våld, inklusive socialtjänsten, har tillräckliga resurser.”⁸, och att det uttryckligen står i betänkandet att utredningen bedömer att “det är av stor betydelse att stödlinjen 116 111⁹ finns i Sverige och att stöd via linjen är tillgängligt när barn har behov av det” (s. 844).

En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn (kap. 14)

14.4.4 Överblick över utredningens strukturella förslag

I figur 14.1 hade vi velat se att civilsamhället inkluderas. Synpunkter gällande detta har lämnats som övergripande synpunkter under rubriken “Civilsamhället”.

14.5 Folkhälsomyndigheten ges en central roll i strategiarbetet

Vi **tillstyrker**. Våld mot barn har enorma samhälleliga konsekvenser, och vi välkomnar att våldet lyfts som en folkhälsofråga i betänkandet. Vi ser även **positivt** på att en (1) myndighet ges en central roll, och har stor förhoppning att detta kommer att ligga till grund för en fungerande samverkan, långsiktighet och helhetsbild för strategins övergripande målsättning.

14.9.2 Utökade möjligheter till statsbidrag till organisationer och andra som är verksamma inom området

Vi välkomnar förslaget men anser att större ekonomiska resurser behövs. Synpunkter gällande detta har lämnats som övergripande synpunkter under rubriken “Civilsamhället”.

⁸ CRC/C/SWE/CO/6-7, para 24 (b)

⁹ 116 111 är numret till Bris (Barnens Rätt i Samhället)

Prioriterade insatsområden och åtgärder (kap. 15)

Synpunkter: Våld mot barn ska förebyggas (15.1)

Förstärkt fokus på främjande och förebyggande arbete (15.1.1)

Vi ställer oss **starkt kritiska** till varför skolväsendet inte nämns som ett prioriterat insatsområde för förstärkt fokus på främjande och förebyggande arbete. Synpunkter gällande detta har lämnats som övergripande synpunkter under rubriken “Skolväsendets roll inom mål 1”.

Kunskapen om våld och våldets konsekvenser ska öka hos barn och vuxna (15.1.2)

Vi ser **positivt** på att barn på ett tydligt sätt inkluderas här. Elevernas riksförbund lägger stor vikt vid att barn och unga ska veta om sina egna rättigheter. Kunskap om rättigheter är nödvändig för att kunna kräva dem. Vi vill däremot **betona** att det fortfarande är vuxnas ansvar att besitta kunskaperna och se till att barns rättigheter uppfylls utan krav på motprestation.

Förstärka kravet på att förmedla kunskap om våld till barn i förskola och skola (15.1.2)

Vi **välkomnar** förslaget att förstärka kravet på att förmedla kunskap om våld på skola och förskola. Vi **önskar** ett liknande förslag även inom det främjande och förebyggande arbetet i 15.1.1.

En kraftsamling för att förebygga våld i förskola och skola (15.1.5)

Vi ser med oro på att det inte finns ett förslag gällande diskriminering och sexuella trakasserier med utgångspunkt i diskrimineringslagen (DL) här. I DL specificeras att diskrimineringsförbudet gäller för utbildningssamordnare¹⁰, vilka även är skyldiga att ta åtgärder mot diskriminering och sexuella trakasserier.¹¹¹² Med hänsyn till att diskriminering och sexuella trakasserier har en stark koppling till psykiskt och fysiskt våld vore det lämpligt att

¹⁰ DL 2 kap. 5 §

¹¹ DL 2 kap. 7 §.

¹² DL 3 kap. 16 § – 20 §

det finns ett förslag i 15.1.5 med utgångspunkt i DL. Ett alternativ kan vara ett **tillägg** om DL i förslaget angående en kommission mot kränkningar och mobbning (s.794).

Vi ser **positivt** på att de digitala miljöerna tas upp i förslaget om en kommission mot kränkningar och mobbning i skolmiljö. Här besitter Elevernas riksförbund kompetens och förespråkar att representanter från elevrörelsen inkluderas i kommissionen. Våra medlemmar har ett antal synpunkter inom området som bör synliggöras. Vi vill exempelvis att skolans ansvar när en elev har utsatts för nättrakasserier som kan kopplas till skolan förtydligas. Därtill behöver skolans personal få kunskap om elevers digitala vanor och om hur de ska agera om kränkningar på nätet mellan elever kommer dem till känna. Skolan behöver ta fram rutiner för hur man ska hantera och förebygga nättrakasserier. Vi vill se en stärkt samverkan mellan elev, vårdnadshavare, skola och andra samhällsinstitutioner i denna punkt.

Vi **tillstyrker** att det systematiska kvalitetsarbetet bör tydliggöras i skollagen.

Vi vill **betona** vikten av att Skolverket i uppdraget om enkätsystem 1) inkluderar, och 2) anpassar enkäten till samtliga skolformer. Vi önskar att detta uttrycks explicit i förslaget, eftersom det inte är en självklarhet annars. Skolinspektionens nuvarande skolenkät går exempelvis inte ut till specialskolor¹³, vilket vi ställer oss kritiska till.

Synpunkter: Barns våldsutsatthet ska upptäckas (15.2)

Öka barns förutsättningar att uppfatta och agera när våldet sker (15.2.1)

Vi **tillstyrker** att Skolverket ges i uppdrag att utreda och lämna förslag på hur en satsning för att höja barns kunskaper om våld kan genomföras i förskolan och samtliga skolformer. Vi ser **positivt** att förslaget definierar att kunskapen ska omfattas av barnkonventionens definition av våld.

Elevernas riksförbund ser positivt på att barn ska inkluderas i genomförandet av uppdraget. Däremot **ser vi med oro** på hur förslaget inte framhäver en inkludering av unga genomgående i processen. Vi lägger stor vikt vid att barn och unga bör inkluderas redan i uppstartsprocessen

¹³ <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/01-inspektion-och-tillstand/skolenkaten/fakta-om-skolenkaten-2023.pdf>

med Skolverket, samt i fortlöpande utvärderingar och utveckling av uppdraget. Detta med hänvisning till artikel 12 barnkonventionen och till elevers rätt till inflytande enligt 4 kap. 9 § i skollagen.

Vi vill även **markera** att det inte är barnets ansvar att agera när våld sker. Att uppfatta och agera när våldet sker är alltid vuxnas yttersta ansvar. Förslaget bör således genomföras med särskilt ödmjukhet kring att ökade förutsättningar för barn inte legitimerar att vuxna kan slappna av i en potentiellt falsk övertygelse om att barn själva kommer att agera.

Förbättrade rutiner för upptäckt inom skolan (15.2.2)

Vi ser med oro på att förslaget ska “bedrivas inom ramen för skolans övergripande elevhälsoarbete” (s. 808) utan att betänkandet problematiserar de enorma problem både inom likvärdighet och resurser som finns inom elevhälsan idag. Det adresseras inga ambitioner på förbättringar inom redan existerande problem i det övergripande elevhälsoarbetet. Detta innebär en **stor risk** för att förslaget i praktiken blir bristfälligt och ojämnt. Detta är bekymmersamt och går inte i linje med skolans kompensatoriska uppdrag.

En ytterligare **risk** vi ser är att barn som inte själva söker sig till elevhälsan, alternativt “fångas upp” av elevhälsan, hamnar utanför rutinerna för att bli upptäckt inom skolan. På s. 809 står det exempelvis att “Mätningar och samtal med professionen tyder på att det finns en beredskap, exempelvis inom elevhälsan, att ta sig an frågan om ett införande av rutinfrågor om våld inom ramen för elevhälsosamtalen”. **Men** om elevhälsan inte kommer i kontakt med alla elever ser vi en risk med att rutinfrågorna om våld inte får den effekten förslaget eftersträvar.

Elevernas riksförbund anser därför att följande förslag bör inkluderas i betänkandet:

1. Obligatoriska hälsosamtal med inriktning psykisk hälsa.

Man ska inte behöva kämpa för att få den hjälp man behöver. Många av de elever som är i behov av hjälp orkar eller vågar inte söka hjälp. Elevhälsan måste därför arbeta uppsökande och bygga relationer till eleverna. Vi vill att det införs *obligatoriska hälsosamtal med inriktning psykisk hälsa* som ett komplement till dagens fysiska hälsokontroller.¹⁴

¹⁴ Elevernas riksförbunds skolpolitiska program (2021) punkt 55.

2. Stärkta samarbeten

Samarbeten mellan elevhälsan, primärvården, barn- och ungdomspsykiatrien samt ungdomsmottagningen måste stärkas eftersom det är avgörande för ungdomars möjlighet att få professionell hjälp. Elevhälsopersonal måste veta när det är nödvändigt att koppla in andra instanser och vilken instans man ska vända sig till.¹⁵

3. Förbättrade rutiner för upptäckt inom skolan bör inkludera all skolpersonal.

Tillitsfulla relationer till vuxna skolan är en grundläggande faktor för upptäckt av våld. Detta visar bland annat studien *PRATA OM VÅLDET- Om våldets konsekvenser, avslöjandeprocessen och effekterna av behandling ur barnets perspektiv*:

“Studien belyser vikten av att det finns tillitsfulla vuxna runt barnet som tar sig tid att lyssna och ställa frågor för att barnet ska kunna avslöja våldet”. [...] “Skolan blir således både en plats där barn kan lära sig om sina rättigheter, men också en plats att knyta viktiga, tillitsfulla relationer.”¹⁶

Eftersom tillitsfulla relationer kan vara mellan barn och vilken skolpersonal som helst utöver elevhälsan bör samtliga i skolpersonal inkluderas inom insatserna i syfte att upptäcka och motverka olika former av våld. Detta förslag går även i linje med paragraf 26 (g) i FN:s barnrättskommittés rekommendationer från 2023¹⁷, samt med betänkandets förslag på s. 907.

Vi delar betänkandets bedömning att Socialstyrelsens förslag¹⁸ som rör förbättrade rutiner för upptäckt inom skolan “bör kunna kopplas till det aktuella förslaget om att utveckla ett nationellt hälsoprogram för barn och unga” (s. 810). Även här vill vi understryka att Elevernas riksförbund ser obligatoriska hälsosamtal med inriktning psykisk hälsa som en bra lösning på att systematiskt fråga om våld.

¹⁵ Elevernas riksförbunds skolpolitiska program (2021) punkt 56.

¹⁶ Johanna Thulin (2020). *PRATA OM VÅLDET- Om våldets konsekvenser, avslöjandeprocessen och effekterna av behandling ur barnets perspektiv*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. ISBN: 978-91-86759-45-2, s. 59.

¹⁷ CRC/C/SWE/CO/6-7, para 26 (g)

¹⁸ Socialstyrelsen (2022). Förstudie – nationellt hälsoprogram för barn och unga, s. 23.

Synpunkter: Barn ska få det skydd och stöd samt den behandling de har rätt till (15.3)

Fortsatt arbete för att stärka tillgång och tillgänglighet till psykiatrisk och psykologisk behandling för våldsutsatta barn (15.3.1)

Vi **tillstyrker** betänkandets bedömning att ett fortsatt aktivt och långsiktigt arbete bör bedrivas för att förbättra tillgängligheten till barn- och ungdomspsykiatri. Vittnesmål från våra medlemmar styrker bilden av att tillgängligheten måste förbättras. Vi anser även att samarbete mellan elevhälsan, primärvården, barn- och ungdomspsykiatri samt ungdomsmottagningen måste stärkas eftersom det är avgörande för ungdomars möjlighet att få professionell hjälp. Elevhälsopersonal måste veta när det är nödvändigt att koppla in andra instanser och vilken instans man ska vända sig till.

Barns delaktighet i utformning, genomförande och uppföljning av insatser ska stärkas (15.3.2)

Vi ställer oss **frågande** till varför denna del av betänkandet inte uppmanar den svenska staten att ratificera barnkonventionens tredje tilläggsprotokoll om en klagomålsmekanism¹⁹²⁰. Om barn inte får upprättelse i Sverige och inom ramen för den nationella strategin måste det finnas möjlighet att lämna klagomål till FN:s barnrättskommitté. I övrigt **tillstyrker** vi att barns delaktighet i utformning, genomförande och uppföljning av insatser ska stärkas.

Synpunkter: Barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses (15.4)

Elevernas riksförbund har inga synpunkter gällande mål 4 utöver att hänsyn bör tas till FN:s barnrättskommittés rekommendationer från 2023 i allmänhet, och paragraf 23 (a)²¹ i synnerhet.

¹⁹ Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen, SOU 2023:40

²⁰ CRC/C/SWE/CO/6-7, para 48

²¹ CRC/C/SWE/CO/6-7, para 23 (a)

Synpunkter: Kunskaps- och metodutvecklingen ska stärkas (15.5)

Undersöka förutsättningarna för examensmål rörande våld mot barn (15.5.4)

Vi **tillstyrker** och anser att det är bra att skapa en grundförståelse redan i utbildningen kring våld mot barn hos professioner som jobbar nära barn. Vi vill dock understryka att även den skolpersonal som redan är yrkesverksamma bör få möjlighet att ta del av kunskapen inom examensmålen. Se “Förbättrade rutiner för upptäckt inom skolan (15.2.2)” ovan för ytterligare kommentarer.

Stärkt kunskapsutveckling genom att ta tillvara barns synpunkter (15.5.1)

“Förslag: Folkhälsomyndigheten får ansvar för att samordna genomförandet av nationella undersökningar som riktar sig till barn med frågor om våld och våldsutsatthet.”

Vi **föreslår ett tillägg** till meningen i förslaget ovan som är i likhet med meningen på s. 891: “Sådana undersökningar bör omfatta barn i allmänhet och i olika åldrar, samt riktas och anpassas för att möjliggöra för de barn som av olika skäl löper förhöjd risk att bli exkluderade i undersökningar av detta slag”.

Detta med hänsyn till att vi **saknar** en specifikation kring riktade insatser till specifika grupper (som exempelvis hbtqia-personer, flickor, barn i socioekonomiskt utsatta situationer) dels i 15.5.1, dels övergripande i strategin. I linje med FN:s barnrättskommittés rekommendationer från 2023²² tycker vi att en övergripande handlingsplan för riktade åtgärder bör inkluderas i strategin.

Undertecknas:

Maja Sjögren
Förbundsordförande

Framtaget av:

Astrid Othelius
Pressekreterare

²² CRC/C/SWE/CO/6-7, para 26 (a)